
Monika Osvald, Ljubljana

**LE ARTI DI EFESTO. CAPOLAVORI IN METALLO DALLA
MAGNA GRECIA**

Razstava: Trieste, Scuderie del Castello di Miramare,
8. 3.–8. 9. 2002.

Razstavni katalog: *Le arti di Efesto. Capolavori in metallo dalla
Magna Grecia*, ur. Alessandra GIUMLIA-MAIR in Marina
RUBINICH, Silvana Editoriale, Milano 2002.

Plinij Starejši (23/24–79 po Kr.) je v enciklopedijo vsega antičnega znanja, poimenovano *Naturalis Historia* (*Naravoslovje*, v 37 knjigah) vključil tudi pregled antične umetnosti, ali bolje rečeno antičnih umetnosti. Avtor namreč, v skladu s takratnimi pogledi na umetnost, v svojem delu ne predstavi občega slogovnega razvoja grške in rimske likovne ustvarjalnosti, ampak se posveti vsaki njeni zvrsti posebej. Te pa so izrecno vezane na materiale snovanja, zato Plinij z lahkoto vključi 'zgodovino antičnih umetnosti', ki je v teku časov našla svoje mesto na področju humanizma, med naravoslovne znanosti. Trintrideseto ter štiriintrideseto knjigo avtor posveti kovinam in načini obdelovanja le teh predstavljajo *tehne* umetnosti zlatarstva in kiparstva v bronu.

Tržaška razstava je, po zgledu Plinijevega koncepta, predstavila grško umetnost zlatarstva ter kiparstva v bronu, kot jo razberemo iz manufaktov, najdenih in ohranjenih v Magni Greciji. Časovni razpon razstave ni zaobsegal celotne zgodovine mest, ki so jih Grki ustanovili na južnem delu italskega polotoka od 8. stoletja pr. Kr. dalje, ampak le obdobje njihovega največjega razcveta do konca druge punske vojne (205 pr. Kr.), ko je nad tem območjem zavladal Rim.

Na razstavi je bilo predstavljenih več kot 580 predmetov, ki so bili razdeljeni v pet tematskih sklopov. Obiskovalec se je tako uvodoma srečal z antično ikonografijo Hefajsta, kot jo razbiramo iz upodobitev na grških vazah. Hefajst je bil namreč grški bog ognja in rokodelstev, predvsem tistih, pri katerih se ogenj uporablja. Sledili so tematski sklopi izdelovanja v bronu, srebru in zlatu ter kovanje denarja. Razstavljeni predmeti izhajajo iz grobnic, tempeljskih zakladnic ali zasebnih domovanj najpomembnejših mest Magne Grecije: Lokrov, Krotona, Sibarisa, Metaponta, Tarenta in Pozejdonije (Paestuma).

Če predstavljata rdečo nit razstave materialna osnova zvrsti in provenienca predmetov, pa so bili kriteriji izbire posameznih artefaktov različni. Glavni poudarek je bil na nazorni ilustraciji tehnik obdelave posameznih mate-

rialov, obenem je bila želja snovalcev razstave prikazati posamezno zvrst v vsej njeni tipološki raznolikosti ter razširjenosti in priljubljenosti posameznih tehnik. Posamezni manufakti so bili v izbranih vetrinah postavljeni v kontekst arheološkega najdišča, iz česar je bila razvidna njihova prvotna ali naknadna namembnost. Nekateri razstavljeni predmeti so izstopali po svoji dovršenosti; bili so več kot zgovoren *exemplum* umetnostnih presežkov grškega obdelovanja kovin. Med temi velja zlasti izpostaviti srebrni riton v obliki srnjakove glave iz konca 5. ali začetka 4. stoletja pr. Kr. (najden je bil v Tarentu, že od leta 1889 pa pripada stalni zbirki tržaških Musei Civici di Storia ed Arte), ki nam lahko služi kot *pars pro toto* za nazorno ilustracijo izhodišč, namena in posrečenosti miramarske razstave.

Omenjeni riton je najprej dokaz že ob koncu 19. stoletja vzpostavljene vezi med Tarentom in Trstom. Ko se je v zadnjih desetletjih 19. stoletja Tarent (mesto so ob koncu 8. stoletja pr. Kr. ustanovili Špartanci in je bilo eno izmed najpomembnejših središč Magne Grecije) povečal in se z novo urbanistično zasnovo razširil proti vzhodu, so si dan za dnem sledile pomembne najdbe bogato opremljenih grobnic in tempeljskih zakladnic, ki so se kmalu znašle v rokah prekopčevalcev s starinami. Številne predmete sta kupila tržaška zbiralca Giuseppe Sartorio in Alberto Puschi, ki je bil med leti 1884 in 1919 direktor mestnega Museo Civico di Storia e Arte. Tako se je v Trstu osnovala ena izmed najbogatejših zbirk tarenskimi antikvitet, ki šteje skoraj dva tisoč primerkov. Tržaški 'tarenski zbirki' pripada od leta 1889 tudi srebrni riton v obliki srnjakove glave, ki je mojstrsko izdelan v totevtični tehniki tanjenja in mestoma pozlačen. Na vratu daritvene posode je upodobljen prizor, v katerem severni veter Boreas ugrabi Erehtejevo hčerko *Oritijo*, ugrabitvi pa prisostvujeta deklčin oče - atenski kralj in boginja Atena. Toda tržaški riton ne zaseda osrednjega mesta na miramarski razstavi le kot ilustracija dovršenosti tehnike ali zapletenosti ikonografije, ampak ker je najstarejši antični primerek, na katerem je bila dekorativna tehnika niella znanstveno dokazana. (*dekorativna tehnika niella.*)

Niello je bila v rimski dobi zelo razširjena tehnika dekoracije srebra (omenja jo že Plinij Starejši v *Naravoslovju*, 33, 131) in s tem izrazom je označena kovinska zlitina (bakra, srebra, včasih tudi svinca) z dodatkom žvepla, ki se je kot črno (včasih tudi sivo ali temno modro) zataljeno in zglajeno polnilo odražalo od svetle površine kot fina risba. Do nedavnega je bilo razširjeno mnenje, da je omenjena tehnika rimski izum, toda ena izmed avtoric razstave, Alessandra Guimilia-Mair, je na primeru tržaškega ritona (in nekaterega drugega primerjalnega gradiva) s pomočjo znanstvenih analiz dokazala, da so omenjeno tehniko poznali že v grški klasični dobi. Tržaški riton, ki ima v tehniki niella poudarjen smrček in oči, je bil izdelan na območju Črnega morja, kjer so tedaj obstajale pomembne zlatarske delavnice, in je kot pomemben izvozni izdelek prišel v Magno Grecijo.

Miramarska razstava se je odlikovala ne le po smelem izboru razstavljenih predmetov, ki so na vsebinsko upravičen in vizualno prepričljiv način obiskovalcu (pa naj je šlo za šolsko skupino ali strokovnjaka) celovito predstavili grški umetnosti kiparstva v bronu in zlatarstva, ampak zlasti po praktičnem in z znanstvenimi raziskavami podkrepjenem prikazu antičnih tehnik, ki so temeljna osnova predstavljenih umetnostnih zvrsti. Škoda le, da odlično pripravljen video program, ki bi lahko še nadalje služil v didaktične namene, ni bil reproduciran in kupcu dostopen.

Matej Klemenčič, Ljubljana

Ivan Stopar: CELJSKI STROP. RAZKOŠJE MOJSTRA
ALMANACHA

Celje: Pokrajinski muzej, 2002, pp. 62, številni črno-beli in
barvni posnetki

Ugledni slovenski kastelolog in poznavalec vedut slovenskih krajev Ivan Stopar je spomladi 2001 na simpoziju o baročnem slikarstvu na Slovenskem predstavil svojo tezo o avtorstvu na platno naslikanega stropa, ki krasi glavno dvorano nekdanje celjske palače grofov Thurn-Valsassina, danes celjskega Pokrajinskega muzeja. Konec aprila 2002 je izšla knjižica, ki spremlja razstavo v celjskem muzeju in v kateri je Stopar svojo tezo natančneje predstavil tudi širši javnosti. Poleti 2002 je bil natisnjen tudi njegov referat (Ivan STOPAR, Celjski strop in njegov mojster, *Pogovori o baročni umetnosti 2001*, Ljubljana 2002 [Knjižnica Narodne galerije. Študijski zvezki, 9], pp. 53–60), napovedana pa je še ena samostojna publikacija z naslovom *Almanach, mojster celjskega stropa* (p. 11, n. 8). Recenzirani katalog sestavlja uvodna študija (pp. 5–25), v kateri je predstavljen avtorjev novi pogled na datacijo in avtorstvo celjskega stropa, katalog grajskih poslikav, ki jih Stopar pripisuje Almanachu (pp. 28–41), ter prevod besedila v nemščino (pp. 43–60).

Celjski strop v vseh pregledih baročne umetnosti na Slovenskem velja za prvo v vrsti stropnih poslikav, ki so bile v modi v 17. in 18. stoletju, in kot tak seveda sodi med naše najbolj znane slikarske spomenike. Odkrit je bil leta 1926, ko so ob začetku restavratorskih del na »stari grofiji« pod mlajšim stropom odkrili starejšega, sestavljenega iz več platen, v celoti poslikanih v tempera tehniki. Tramovi delijo strop v 11 polj: na osrednjem je »arhitekturna slika«, pogled od spodaj na stebriščno arhitekturo in na ljudi, ki stojijo za balustrado. To, največjo sliko, obdajajo manjša polja z upodobitvami štirih letnih časov, dve sliki bitk Latincev in Trojancev in štiri slike padajočih gigantov. Po odkritju se je France Stelè kot konservator zavzel za obnovo močno potemnelega stropa, celjska občina je odobrila sredstva in do poletja 1927 ga je Matej